

Sanomalehtitiede valinkauhassa

I

Sanomalehti, jonka syntymävuodeksi nyttemmin on yleisesti omaksuttu vuosi 1609, herätti erikoislaadullaan hyvinkin pian oppineiden mielenkiintoa. Tarvittiin kuitenkin useita vuosikymmeniä, ennenkuin se joutui tieteellisen käsittelyn alaiseksi, ja ensimmäinen sanomalehdistöön kohdistunut tutkimus oli saksalaisen lakimiehen Ahasver Fritschin v. 1695 Jenassa julkaisema latinankielinen teos "Discursus de Novellarum, quas vocant Neue Zeitunge, hodierno usu et abusu." Se oli fanaatikon käsialaa, joka jyrkästi vastusti sanomalehden päästämistä yhteisen kansan luettavaksi ja katsoi sen soveltuvan vain korkeille virkamiehille. Vähän myöhemmin samana vuonna saksalainen koulumies ja runoilija, polyhistori Christian Weise julkaisi niinkään latinankielisen teoksen sanomalehdistöstä ("Curiosum de Lectione Novellarum"), jossa hän päinvastoin suositteli sanomalehtiä kaikille ja antoi ohjeita niiden lukijoille. Toiset lähivuosien kirjoittajat asettuivat Fritschin linjoille ja tuomitsivat sanomalehtien lukemisen moraalialueen turmelevana, jopa helvettiin johtavana askarteluna. Weise sai suosiota, ja hänen kirjastaan otettiin lyhyessä ajassa kolme painosta.

Silloiselta tieteen tasolta lähtien nämä kaikki edustivat sanomalehdistön tieteellistä käsittelyä, mutta nykypolvi ei enää osaa antaa niille tieteellisen teoksen arvoa. Kokonaan toista luokkaa olikin eläkkeellä olevan valtionvirkamiehen Kaspar von Stielerin pseudonymillä "Spate" v. 1695 julkaisema "Zeitungs Lust und Nutz", jonka mielenkiintoisia havainnot, ajatuksia ja johtopäätöksiä nykypäivien sanomalehdistöntutkimus usein siteerailee.

1700-luvulla sanomalehti useimmiten käsitettiin valtiotieteen eräänlaisena oppi- ja lähdekirjana, ja sitä koskevat tutkimukset olivat sen mukaiset. Siinä ohessa havaittiin tarpeelliseksi kuitenkin selvittää myös jonkin verran sanomalehden tekemistä, ja 1700-luvulla tunnettu saksalainen historiantutkija, sanomalehtimiehenäkin mainetta saanut professori

A.L. von Schlözer, H.G. Porthanin aikalainen ja henkilökohtainen ystävä, julisti, että jo tavallisen sanomalehdenlukijan tuli sanomalehteä oikein ymmärtääkseen tuntea "suuren sanomalehtitehtaan mekanismi".

Tarkoitukseni ei ole antaa yksityiskohtaista esitystä sanomalehdistöön kohdistuneen tutkimuksen historiasta, luetella nimiä ja vuosilukuja. Mutta vain eräisiin yleisiin viitteisiinkin rajoituttaessa on toki sentään mainittava von Schlözerin oppilas Joachim von Schwarzkopf, diplomaatti, juristi ja valtiotieteilijä, joka 1790-luvun puolivälissä ja 1800-luvun alkuvuosina julkaisi kolme tieteellistä tutkimusta sanomalehdistä. Niissä hän viskasi silloisille ja tuleville tutkijoille uuden normatiivisen tieteen, jota hän kutsui publisistiikaksi. Hän lähti siitä, että sanomalehdistön tehtävänä on palvella yksinvaltiasta hallitsijaa ja että tämän uuden tieteen tehtävänä olisi luoda ne normit ja säännökset, joiden avulla sanomalehti sisällöltään täyttäisi tämän poliittisen tehtävänsä. von Schwarzkopfin tarjoama uusi tiede ei kuitenkaan saanut tutkijoita, ja hän itsekin unohti sanomalehdet ihastuessaan uusiin tutkimuskohteisiin. Mutta termi publisistiikka jäi eloon, tosin sanomalehtien poliittista kirjoittelua tarkoittavana, ja sanomalehtimiehiä alettiin kutsua publisisteiksi. Joachim von Schwarzkopfin lahjakkaasti kirjoitetut kirjat vaikuttivat sentään pitkän aikaa häiritsevästi sanomalehdistöön kohdistuvaan tutkimukseen.

1800-luvulla alettiin kuitenkin julkaista yhä enemmän tieteellisiä tutkimuksia sanomalehdistä sitä mukaa, kuin lehtien lukumäärä ja vaikutus kasvoivat. Tutkimusten valtaosa ilmestyi edelleenkin Saksassa. Sanomalehdistöä tutkittiin valtiotieteen, historian, taloustieteen, lakitieteen ym. tieteiden näkökulmasta. Mm. aikakauslehtien tutkimusta suoritettiin estetiikan, kirjallisuuden historian ja kulttuurihistorian kannalta. Sen sijaan ei enää uudistettu ajatusta, että lehdistön tutkimus voisi olla oma erityinen tieteenalansa.

II

Vasta 1900-luvulla tapahtui muutos, vieläpä varsin tuntuva. V. 1910 sanomalehtitietous (Zeitungskunde) tuli tohtori Karl Bücherin aloitteesta Zürichin yliopistoon akateemiseksi oppiaineeksi ja Bücheristä tuli professoriviran ensimmäinen haltija. Se ei kuitenkaan ollut sanomalehtityön ensimmäinen yliopistollinen oppituoli maailmassa, sillä kahta vuotta aikaisemmin, v. 1908, oli Yhdysvalloissa Missourin yliopistoon perustettu erityinen sanomalehtitiedekunta. Bücher oli peruskoulutukseltaan kansantaloudsmies, ja tämä tuli näkyviin hänen sanomalehdistöä koskevasta tieteellisistä tutkimuksistaankin, jotka käsittelivät sellaisia aiheita kuin sanomalehtitaloutta, tilaajajärjestelmää, ilmoituslaitosta, anonymiteettiä jne.

Ensimmäinen maailmansota viivytti Saksaa seuraamasta Sveitsin esimerkkiä, mutta tuskin sota oli päättynyt, kun Saksakin käytiin toteuttamaan journalistiikan opetuksen ja tutkimuksen sijoittamista yliopistoihin. Ensimmäiseksi hyväksyttiin sanomalehtitietous akateemiseksi oppiaineeksi Leipzigin yliopistoon. Pian seurasi toisia jäljessä, mm. Berliinin ja Münchenin yliopistot, ja v:een 1926 mennessä sanomalehtitiede oli saavuttanut professuuria vastaavan aseman seitsemässä Saksan yliopistossa, minkä lisäksi siitä luennoitiin ja siinä järjestettiin käytännöllisiä harjoituksia 9 muussa yliopistossa ja 7 korkeakoulussa.

Eriytyisen pontimen journalistisen opetuksen ja tutkimuksen ripeälle levikille Saksassa antoi Saksan sanomalehtipropagandan epäonnistuminen sodan aikana, vastaavasti vihollismaiden propagandan menestys. Monissa tutkimuksissa tarkasteltiin sota-ajan uutisaineistoa ja jouduttiin silmäkkäin paitsi sen sisällön myös sen muodon ja laadun kanssa. Voi sanoa, että ensimmäisen maailmansodan aikainen sanomalehtipropaganda on niitä aloja, joissa Saksan sanomalehtitieteellinen tutkimus toistaiseksi on päässyt pisimmälle.

Niinkuin jo mainitsin, oli saksalaisten yliopistojen sanomalehtialaa käsittelevien oppituolien nimenä Zeitungskunde, suomeksi sanomalehtitietous. Kysymyksessä ei ollutkaan vielä varsinainen tiede, vaan kokoelma eri tieteiden ja käytännön alalta koottua erilaista tietoa, jonka katsottiin hyödyntävän tulevia sanomalehtimiehiä, tietoja, jotka liittyivät varsin löyhästi toisiinsa. Pian kuitenkin eräät oppituolien haltijat - heistä ennen muita mainittava professori Karl d'Ester Münchenissä ja professori Emil Dovifat Berliinissä - havaitsivat, samalla kuin heille selvisi tehtävien runsaus ja laaja-alaisuus, että sanomalehdistö muodosti oman itsenäisen ja yhtenäisen ilmiöryhmänsä, jolla olivat omat lakinsa, ja etteivät näiden lakien löytämiseen, sanomalehden olemuksen ymmärtämiseen ja selittämiseen riittäneet muiden tieteiden monesti hyvinkin pinnallisiksi ja ulkokohtaisiksi jääneet tarkastelut, vaan että siihen tarvittiin uusi tieteenala, sanomalehtitiede (Zeitungswissenschaft). 1920-luvun puolivälissä sitten Saksan yliopistoissa sanomalehtitietouden oppituolit yksi toisensa jälkeen muutettiin sanomalehtitieteen oppituoleiksi, ja kun uusia alan oppituoleja perustettiin, tehtiin niistä heti sanomalehtitieteen professorinvirkoja.

Tälle uudelle, nuorelle tieteelle kiirehdiin antamaan määritelmänsä, mutta on hyvinkin ymmärrettävää, että määritelmät erosivat jonkin verran toisistaan. Tämä johtui ennen kaikkea siitä, mille osalle tieteen aluetta itsekukin asetti pääpainon. Äskeinen sanomalehtitietouden käsitekin oli hämmentävänä tekijänä. Mutta se ei estänyt nuorta tiedettä lyhyessä ajassa vakiintumasta ja yhtenäistymästä. Määritelmät lähestyivät toisiaan, ja 1930-luvun suuri erimielisyys olikin siinä, oliko sellaiset tiedotusvälineet kuin radio ja elo-

kuva myös luettava sanomalehtitieteen piiriin.

Saksan ohella on maapallon johtavana maana sanomalehtitieteen tutkimuksessa ollut Yhdysvallat, joka esimerkiksi sanomalehtimiesten koulutuksessa on reippaasti lyönyt Saksan. Annettiinhan siellä v. 1954 sanomalehtimieskoulutusta noin 550 yliopistossa, collegessa ja korkeakoulussa ja 105 yliopistossa ja collegessa oli vähintään professorinvirka journalistikassa, useimmissa niistä suorastaan sanomalehtitiedekunta. Yhdysvaltojen yliopistojen ja korkeakoulujen sanomalehtimieskoulutuksessa lähdettiin alun perin käytännön linjalta. Tästä on ollut seurauksena, että sikäläinen journalistinen tutkimuskin on askarrellut etupäässä käytännölliseen sanomalehtityöhön liittyvien probleemien parissa. Yliopistojen yhteydessä toimivat sanomalehtialan tutkimuslaitokset ovat voineet suorittaa kalliitakin massoihin kohdistuvia lukijatutkimuksia. Tutkimuksissa edullisiksi havaitut työmenetelmät opetetaan sitten journalistiikan luennoilla ja harjoituksissa opiskelijoille. Oikeudenmukaisuuden nimessä on tässä todettava, että käytäntö on Saksassakin ratkaisevasti vaikuttanut sanomalehtitieteen probleemien asetteluun ja aiheiden valintaan.

Sanomalehtitieteen tutkimuksessa on esiintynyt, nimenomaan sen alkuaikoina, paljon hapuiluakin. Tämä on johtunut varsinkin siitä, että on lähdetty liikkeelle olettaen sellaista, mikä vasta olisi ollut tutkittava ja selvitettävä. Niinpä eräät tutkijat, eritoten Saksassa, ovat lähteneet siitä, että sanomalehden olemukseen kuuluisi poliittisuus. Näin on jouduttu virheellisiin tuloksiin, ja on tultu antaneeksi väärä kuva sanomalehtitieteestä.

III

Mitä sitten on sanomalehtitiede? Kun kerää yhteen uusimpien määritelmien sanamuodot ja sanomalehtitieteen tehtävistä laaditut luettelot, saamme seuraavan lyhyen vastauksen: *Sanomalehtitiede on tiede, joka tutkii sanomalehden työmenetelmiä ja sisällön koostumista sekä niiden vaikutusta.* Määritelmää voisi ehkä vieläkin lyhentää, nimittäin jättämällä vaikutusta koskevan lopun pois, koska saa lähteä siitä, että työmenetelmissä ja sisällössä ilman muuta joudutaan ottamaan huomioon vaikutuskin, sekä tarkoitettu että saavutettu.

Sanomalehtitieteen tehtävien luetteloista en ole löytänyt ainoatakaan teemaa, joka ei sopisi tähän määritelmään. Kun esim. Dovifat luettelee erikseen sanomalehtityön, sanomalehtimiesammatin luonteelle ja henkilökohtaisille kyvyille asettamat vaatimukset, uutisten keruun ja välityksen, teknilliset toimitustehtävät, taiton jne., on kysymys asioista, jotka tavalla tai toisella mahtuvat työmenetelmiin ja sopivat niiden yhteydessä käsiteltäviksi. Sisällön piiriin soveltuu taas esim. tutkimus, joka selvittelee pois jääneitä tai jätettyjä juttuja (story).

Dovifat ryhmittelee sanomalehtitieteen sanomalehtioppiin (Zeitungsllehre), sanomalehdistön historiaan, sanomalehtilainsäädäntöön ja sanomalehtitalouteen. Jotkut sulkevat sanomalehtitalouden kokonaan pois sanomalehtitieteen piiristä ja sijoittavat sen taloustieteeseen. Toiset taas haluavat tehdä siitä oman tieteenalan, ja pari vuotta sitten Saksaan perustettiin ensimmäinen sanomalehtitalouden professuuri. Toiset taas hyväksyvät sanomalehtitieteeseen sen osan sanomalehtitaloudesta, joka eroaa yleisestä taloustieteestä.

Keskeisin ja laajin edellä luetelluista sanomalehtitieteen osista on sanomalehtioppi, jonka Dovifat jakaa yleiseen sanomalehtioppiin (allgemeine Zeitungsllehre), käytännölliseen sanomalehtioppiin (praktische Zeitungsllehre) ja erikoiskysymyksiin. Nimenomaan viimeksi mainittuja joudutaan usein tutkimaan muita tieteitä, kuten psykologiaa, sosiaalipsykologiaa, sosiologiaa, valtio-oppia, taloustiedettä, tyylioppia jne., apuna käyttäen. Kun kaikilla tieteillä on konkreettinen ja abstraktinen osansa, on käytännöllinen sanomalehtityö sanomalehtitieteen konkreettisin osa.

Tunnetaan myös vertaileva sanomalehtitiede. Se asettuu edellä esitetyn Dovifatin jaon yläpuolelle, ts. Dovifatin jaotus on sovellettavissa siihenkin. Se voi jo esittää joukon mielenkiintoisia tutkimustuloksia, joilla on merkitystä mm. ulkomaille suuntautuvalle sanomalehtimainonnalle sekä uutistoimistojen ja kirjeenvaihtajien ulkomaille lähettämien uutisten teolle. Pieninä näytteinä voi tässä mainita selvityksen siitä, miten ranskalainen uutinen on literäärinen englantilaisen asiallisen uutisen rinnalla. Kun saksalainen toimittaja henkilöesittelyssä kirjoittaa "sitten", "sen jälkeen" jne., panee englantilainen aina vuosiluvut esiin. Kun suomalainen otsikoi uutisen 985 000 mk:n Amerikan perinnöstä "Miljoonaperintö Amerikasta Pohjanmaalle", sanoo englantilainen otsikossaan täsmällisesti "985 000 frangin perintö". Kun englantilainen kirjoittaa uutisen mahdollisimman objektiivisesti, sallii hän kuitenkin tendenssin esiintyä jo uutisten sijoittelussa.

Meillä Suomessa on sanomalehtiopetuksen yhteydessä käytetty termiä sanomalehtitekniikka. Tiedossani ei ole, miten ja mistä yhteydestä tämä termi on saatu tänne. Saksankielisestä tieteellisestä kirjallisuudesta olen kyllä löytänyt tuon nimityksen (Technik der Zeitung), mutta en ole tavannut sille selitystä. On kuitenkin helppo huomata, että sillä tarkoitetaan sitä tieteen alaa, jolle nyttemmin näyttää vakiintuneen termi "käytännöllinen sanomalehtioppi". Tässä merkityksessä puhutaan myös sanomalehtikäytännöstä (Zeitungspraxis). Puhutaan myös valmistustekniikasta (Herstellungstechnik), jolla tarkoitetaan lähinnä lehden sisällön sijoittelua ja taittoa. Tästä aiheesta on luennoitu esimerkiksi Leipzigin yliopiston sanomalehti-instituutissa.

Termeihin jouduttuamme on paikallaan todeta, että Saksassa

ja eräissä muissakin maissa sanomalehtitieteen synonyyminä esiintyy journalistiikka. Mutta esimerkiksi saksalaiset tutkijat viljelevät sitä perin harvoin. "Zeitungswissenschaft" on ehdottomasti etualalla. Journalismi tarkoittaa Saksassa käytännöllistä sanomalehtityötä. Sen sijaan englannin kielessä ja nimenomaan Amerikan englannissa "journalism" tarkoittaa sekä sanomalehtitiedettä että sanomalehtikäytännötä.

IV

Sanomalehtitieteen alkuvuosina esiintyi Saksassa mielipiteitä, että aikakauslehtien tutkimus oli pidettävä sanomalehtitieteen ulkopuolella. Eräät puhuivat jopa erityisestä aikakauslehtitieteestä. Useimmat kuitenkin halusivat pitää aikakauslehtien tutkimuksen sanomalehtitieteen piirissä, ja kun Saksassa aikakauslehtien tutkijoiden taholla v. 1932 puuhattiin erityistä aikakauslehtien tutkimusinstituuttia, kaatui hanke sanomalehtitieteilijöiden väitteeseen, ettei sanomalehteä ja aikakauslehteä voinut erottaa toisistaan. V. 1935 nimettiin Berliinin ja Leipzigin yliopistoihin erityiset opettajat aikakauslehtiä varten, ja heidän oppiaineensa nimeksi tuli kummassakin paikassa aikakauslehtitietous (Zeitschriftenkunde).

Suurempi erimielisyys syntyi Saksassa sen sijaan, kun eräät tutkijat liittivät sanomalehtitieteeseen radion ja elokuvan, koska ne olemukseltaan monessa suhteessa vastasivat sanomalehteä. Eikä tässä ole vielääkään saavutettu yksimielisyyttä. Useimmat kuitenkin omaksuivat edellä mainitun laajennuksen. Samalla syntyi mielipiteiden vaihtoa, eikö tieteen nimeä pitänyt sen vuoksi muuttaa. Selitettiin kuitenkin "pars pro toto" tieteen nimessäkin mahdolliseksi, ja niin sanomalehtitiede ryhtyi selvittämään elokuvan ja radiotoiminnan ongelmia.

Toisen maailmansodan jälkeen Münsterin yliopiston sanomalehtitieteen professori Walter Hagemann, nyky-Saksan ehkä merkkitsevin sanomalehtitieteilijä, ryhtyi tarmokkaasti selvittämään näin laajentuneen sanomalehtitieteen yleistä luonnetta ja päätyi uuteen, laajempaan tieteeseen, jolle hän antoi nimen publisistiikka. Sanan merkitys oli nyt aivan toinen kuin 1800-luvun publisistiikalla. Sanomalehtitiede muodostaa Hagemannin publisistiikassa osan, mutta sen tärkeimmän osan. Hagemann on toiminut tarmokkaasti luomuksensa hyväksi. Hän on kirjoittanut laajahkon analyysin ja karakteristiikan uudesta tieteestä, hän on saanut yliopistollisen oppituolinsa muutetuksi publisistiikan professuuriksi, ja nelisen vuotta sitten hän kutsui Münsteriin Euroopan sanomalehtitieteilijöitä kokoukseen, jossa hän sai aikaan julkilausuman publisistiikan puolesta. Hagemannin tiedemiespiireissä nauttimasta arvonnosta huolimatta vanha sanomalehtitiede on kuitenkin edelleen voitolla Saksassa.

Eräänä merkittävänä syynä tähän lienee ollut se, että Hagemann tehdessään nuo erilaiset massatiedotusvälineet - hänellä on jo mukana televisiokin - edes osapuilleen samanveroisiksi on korostanut ennen kaikkea itse ilmausta, esitystapaa, kun esitettävä asiasisällisyys on jäänyt taka-alalle. Publisistiikka ei siten ole merkinnyt vain sanomalehtitieteen laajennusta horisontaalisesti, vaan on tuonut siihen uusia aspekteja. Jo Hagemann on joutunut ottamaan huomioon jopa puheet ja esitelmät. Hän voi aloittaa tieteesä historian aina antiikin Kreikan puhetaitoa käsittelevistä teoksista. Tavallaan hän on uudistamassa menneiden vuosisatojen eloquentian oppituuksia. Entinen keskustelu sanomalehtitieteen rajoista on muuttunut keskusteluksi publisistiikan rajoista. Toisten mielestä publisistiikkaan on luettava kirjeet ja päiväkirjat, jopa hautakivien ja muistomerkkien kirjoitukset, tietysti raitiotievaunuliputkin.

Yhdysvalloissa radio, elokuva ja televisio ovat kotiutuneet sanomalehtitieteeseen (journalism) aivan huomaamattomasti.

Mutta palatkaamme vielä hetkiseksi sanomalehtitieteen alueeseen. Sen kohdalla pitää paikkansa sama tosiseikka kuin muissakin tieteesä: sillä ei ole mitään ehdottomia rajoja, senkin rajat siirtyvät sitä mukaa, kuin itse tiede edistyy ja aukoo itselleen uusia näköaloja. Siinäkin suhteessa sanomalehtitiede on muiden tieteiden kaltainen, ettei sen alue määräydy tutkimusobjektin, ts. sanomalehden, mukaan. Kaikki sanomalehteen kohdistuva tutkimus ei suinkaan ole sanomalehtitiedettä. Päinvastoin sanomalehti on ja pysyy monen muunkin tieteen tutkimuskohteena, vieläpä niin, ettei niiden ole tarpeen tuntea sen perusolemusta, jos kohta on myönnettävä, että tästä tuntemisesta on etua muillekin tieteille.

On syytä panna merkille sekin, että esim. latoma- ja rotaatiokoneiden suunnittelu ei kuulu sanomalehtitieteeseen. Kyllä koneenrakennustieteiden on vastakin huolehdittava siitä. Sen sijaan sanomalehtitiede kylläkin tutkii, mitä työsuoritukseltaan parempi rotaatiokone merkitsee sanomalehden uutisvälityksen nopeuttamiselle, levikin kasvulle ja kilpailussa muiden sanomalehtien kanssa.

V

Jos ajattelempa Paul Oppenheimin mukana tieteiden janaa, jolle tieteet on asetettu vierekkäin sen mukaan, missä määrin ne ovat tyypologisia tai individualisoivia, ja jossa äärimmäisenä vasemmalla on tyypologisin tiede matematiikka ja äärimmäisenä oikealla individualisoivin tiede historia, joutuu sanomalehtitiede ehdottomasti janan oikealle puolikkaalle. Historian vierustoveriksi sanomalehtitiedettä ei kuitenkaan voi ajatella, siksi selvänä siinä kuitenkin esiintyy pyrkimys (ja edellytykset) tyypittelyyn. Sen sijaan sanomalehtitieteen naapureina saattaisi nähdä vaikkapa psykologian tai estetiikan.

Sanomalehtitieteessä on paljon enemmän lainalaisuutta kuin historiatieteessä. Siitä seuraakin, että sanomalehtitieteen tutkiessaan journalististen ilmiöiden historiaa ei tarvitse, ei edes pidä samassa määrin asettua käsiteltävänä olevan ajan ajattelun kannalle kuin historiatieteiden yleensä. Jos esim. 1860-luvun sanomalehti ei julkaissut jotakin uutista, asiaa on tarkastettava kaikista niistä näkökulmista kuin nykyään. Taloudellisiin näkökohtiin, kirjapaino-oloihin ym., on kiinnitettävä huomiota molemmissa tapauksissa. Tietysti merkitsee paljon sekin, että esim. kirjapaino-olot olivat silloin toiset kuin nykyisin. Mutta ne saattavat nykyäänkin olla eri sanomalehdillä hyvin erilaiset. Toimittajan asennoituminen on vain yksi varteen otettava seikka, mutta se ei suinkaan aina ole ollut ratkaiseva.

Sanomalehtitiede ei ole normatiivinen tiede. Mutta se on usein *hyötytiede*. Sen tutkimustulosten pohjalta voidaan laatia ohjeita ja normeja kuten yleensäkin eri tieteenalojen saavutusten varaan. Huomattakoon näet, että nämä normit voivat olla erilaiset, jopa täysin vastakkaiset riippuen siitä, mihin pyritään. Jo tämä riittää osoittamaan, että sanomalehtitiede sinänsä on täysin objektiivinen tiede, mutta myös, että sen tuloksilla on käytännöllistä merkitystä ja arvoa. Sanomalehtitiede ei sano, että pitää tehdä niin tai näin, vaan se sanoo: jos tehdään noin, seuraa sitä ja sitä.

Tämän ei tarvitse merkitä sitä, että tutkija ei saisi omak-sua henkilökohtaista kantaa tutkimustulosten soveltamiseen nähden. Päinvastoin hänen on, jos hän joutuu huolehtimaan sanomalehtimieskoulutuksesta, silloin melkein pä velvollisuus tehdä niin.

VI

Edellä kirjoitetun ja jäljempänä sanottavan kannalta lienee paikallaan lausua muutama sana sanomalehden olemuksesta. Nykyisen sanomalehtityön aksioma on, että sanomalehteen tarvitaan ensiksi uutisia, toiseksi uutisia ja kolmanneksi uutisia. Uutiset ovat sanomalehden elinehto. Mielipidekirjoitusten varassa ei mikään sanomalehti enää pysy pystyssä. Lie-neekö koskaankaan pysynyt? Ei ainakaan kauan. Sekä Saksassa että Yhdysvalloissa tutkimus on jo ehtinyt osoittaa, että uutisilla on suurempi vaikutus lukijoiden kannanottoihin kuin mielipidekirjoituksilla. Eräänä osoituksena siitä, mitä sanomalehdet itse pitävät sisällöstään tärkeimpänä ja oleellisimpana, ovat niiden premierisivut, joille kerätään paras uutisaines.

Jos puolue tai jokin muu aatesuunta haluaa sanomalehden välityksellä julistaa mielipiteitään, sen on ensin hankittava elinkelpoinen uutislehti ja sitten siihen sijoitettava mielipidekirjoittelunsa. Mielipidekirjoitus on sanomalehdessä tavallaan alivuokralaisen asemassa. Mielipidekirjoittelu saat-

taa huoletta jäädä pois sanomalehdestä, mutta se on silti sanomalehti ja elinkelpoinen. Mutta jos uutiset jäävät pois, sanomalehti ei ole enää sanomalehti eikä se jaksa elää.

Niin nuori kuin sanomalehtitiede onkin, on sen piirissä jo ehtinyt muodostua nk. tieteellisiä koulukuntia. Eräs niistä lähtee siitä, että kaikki sanomalehdessä on tiedoitus-ta. Sanomalehti tiedoittaa uutistapahtumia, omia ja muiden mielipiteitä jne. Toinen koulukunta taas selittää, että uutiseen usein liittyy kommentti ja että kommentoitu uutinen vasta onkin hyvä uutinen. Mutta tämän kommentin ei suinkaan tarvitse olla uutiseen sulautuneena. Se voi seurata sitä esimerkiksi tähtirivin jälkeen. Se voi olla muualla lehdessä, esim. johtavassa kirjoituksessa tai koseriassa. Se voidaan julkaista vaikkapa lehden jossakin myöhemmässä numerossa.

Tutkijataholla, mm. kulttuurihistorian ja poliittisen historian tutkijoiden taholla, on esiintynyt käsitystä, että sanomalehtiutiset ilmoituksista puhumattakaan edustavat jotakin kuollutta, jota ei tarvitse, ei edes saa ottaa huomioon sanomalehtitutkimuksissa. Sanomalehtitieteen kannalta tällainen näkemys on absurdi. A. Peters sanoo sitä mitä suurimmaksi naivisuudeksi. On luonnotonta kieltää sanomalehdeltä sen oleellisin osa, uutiset ja ilmoitukset. Tietysti sanomalehdestä voidaan tutkia vain sen jotakin sisällön osaa, esimerkiksi sen julkaisemaa kaunokirjallista ainesta tai sen poliittisia artikkeleja, mutta nämä tutkimukset kuuluvat silloin tavallisesti jonkin muun tieteen, esim. kirjallisuuden historian tai poliittisen historian piiriin.

Sanomalehti ei ole mikään tavallinen kirjallinen tuote eikä sellaisena käsiteltävissä. Kirjapainotaidon tuoma tuotannon nopeutuminen oli sanomalehden perusedellytyksiä. Sen avulla sanomalehti teki uutistapahtumat tuoreiksi ja ajankohtaisiksi yhä laajemmille piireille. Yhteiskunnan elämäntilanne kytettiin yhä kiinteämmin nykyhetken tapahtumiseen. Etäiset tapahtumat toivat kaukaiset seudut ja ihmiset kiinteämmin yhteen kokonaisuuteen, sitä kiinteämmin, mitä nopeammaksi tiedoitus toiminta kehittyi.

Sanomalehti oli ensimmäinen teknillinen tiedon ja ajatuksen välittäjä yhteiskunnan julkisessa kentässä. Se sai kauan säilyttää tämän monopoliaseman. Elokuva, radio ja televisio ovat vasta nykyhetken tuotteita. Mutta nämä neljä kuuluvat yhteen. Ne muodostavat historialtaan, sisällöltään, tarkoitukseltaan ja vaikutukseltaan täysin itsenäisen ja omintakeisen alueen henkisessä elämässä. Sanomalehti ja televisio ovat paljon lähempänä toisiaan kuin sanomalehti ja kirja.

Sanomalehden olemuksen määrää sen perustehtävä, välittäjän tehtävä julkisessa elämässä. Tämän johdosta Peters tarjosi-kin eräässä vaiheessa sellaista ratkaisua, että sanomalehtitiedettä käsiteltäisiin sosiologian osana. Kukaan ei kuitenkaan ole kannattanut häntä. Onkin huomattava, että sanomalehti ei ole sosiaalinen instituutio, vaikka näinkin on väitetty.

Sanomalehdistö on instituutio vain siltä osaltaan, missä yhteiskunta, valtiovalta siitä määrää, siis esim. diktatuuri-maissa. Sen sijaan sanomalehdellä on sosiaalinen (sosiologinen) funktio. Mutta niin yleinen kuin se nykypäivien sanomalehdillä onkin, se ei silti ole sanomalehden ehdoton tunnusmerkki.

VII

Tässä ei sovi kokonaan unohtaa sanomalehtimiehen työtäkään. Hagemann on luonnehtinut sen siten, että sanomalehtimies ensi sijassa toimittaa, toisessa sijassa lukee ja kolmannessa kirjoittaa. Tietystikään tämä ei päde ihan jokaisen erikoistoimittajan kohdalla, mutta yleisesti kyllä. Sanomalehtityötä tuntevammilla on usein toisenlainen käsitys sanomalehtimiehen ammatista.

Sanomalehtimiehen työtä arvioitaessa on usein tehty perusvirhe korostamalla asiantuntemusta aivan virheellisestä näkökulmasta. Jos näet vain asiantuntemus hyväksytään huomioon otettavaksi tekijäksi sanomalehden sisällössä, seuraisi siitä, että toimittaja ei voisi tehdä uutista edes tavallisesta auto-onnettomuudesta. Sillä asiantuntijateorian kannalta siihen tarvittaisiin kokonainen liuta asiantuntijoita: liikenne-asiantuntija, juristi, lääkäri, tekniikko, ehkä meteorologi ja fyysikkokin jne. Nyt on kuitenkin muistettava, että sanomalehtimiehen tehtävänä ei ole tehdä tapauksesta monitahoista tieteellistä selvitystä. Hän vain kerää ja kertoo tosiasiat. Hän voi turvautua asiantuntijoihin ja liittää heidän lausuntoja tosiasioihin. Sanomalehtimiestä voi tässä suhteessa verrata istuvaan tuomariin. Tämä voi joutua käsittelemään saman onnettomuuden, mutta hänenkään ei tarvitse olla monipuolinen asiantuntija. Molemmat turvautuvat tarpeen vaatiessa asiantuntijoihin, molemmat ratkaisevat itse tämän tarpeen, molemmat valitsevat asiantuntijansa, molemmat harkitsevat, mikä asiantuntijoiden lausunnoissa on varteen otettavaa, mikä ei.

Reportterin tehtävänä on siis asioiden kerääminen ja niiden tiedoittaminen lukijoille. Hänen työnsä luonne ei muutu siitä, onko kysymyksessä auto-onnettomuus, rautatielakko, ulkoministerien neuvottelu vai maataloudellisen järjestön 50-vuotisjuhla. Työllä on siis yhtenäiset, kannattavat suunta- viivat, ja kaikkea sanomalehtityötä onkin katsottava juuri näiden yhteisten piirteiden kannalta.

En suinkaan halua kieltää asiantuntemuksen merkitystä sanomalehtimiehelle. Päinvastoin myönnän, että se on hänelle erinomaiseksi eduksi. Sehän helpottaa ja ennen kaikkea jouduttaa hänen työtään. On erikoistehtäviä, joissa se on suorastaan välttämätön. Teoriassa on ajateltavissa, että musiikkia ymmärtämätön laatii musiikkiarvostelun asiantuntijoiden mielipidettä kyselyään, mutta käytännössä se on liian hankalaa. Sanomalehtityön nopea tahti ei sitä salli. Taloudelli-

sestikin on edullisempaa palkata asiantuntija hoitamaan tehtävää kuin lisäksi maksaa asiantuntijoille.

Edellä sanottu ei koske vain reporttereja, vaan kaikkia toimittajia, artikkelitoimittajiaakin. Kaikki he keräävät tietoja ja mielipiteitä sekä välittävät ne lukijoille. On muistettava, että sanomalehden johtavan kirjoituksen ajatus-ten ei suinkaan tarvitse olla kirjoittajansa henkilökohtaista asiantuntemusta. Kirjoittaja on voinut ennakolta neuvotella jonkun asiantuntijan kanssa, joku puolueen johtomies tai erikoisalan edustaja on voinut kehoittaa kirjoittamaan niin ja niin, kirjoittaja on ottanut selvää, mitä asiasta on ennen kirjoitettu jne. Juuri johtavien kohdalla onkin yleistä, että niitä tilataan ja saadaan asiantuntijoilta.

Esitin äsken vertailun istuvaan tuomariin. Voimme antaa ajatuksen kulkea edelleen samaan suuntaan ja todeta, että sanomalehtitiede on tavallaan sanomalehtityön prosessioikeutta, menettelytapatiedettä. Eroa on vain siinä, että sanomalehtityössä käytäntö luo ne kirjoittamattomat lait ja säännökset, joihin työ mukautetaan, ja että ne muuttuvat juuri siksi nopeammin. Niitä ei määritellä lainsäädännöllisesti.

On myös aika lopullisesti hylätä vanha käsitys, että sanomalehden teko olisi toimittajien osalta vain jonkinlaista palapeliä. Kyllä se on määrätietoista pyrkimystä yhtenäisyyteen, mahdollisimman saumattomaan kokonaisuuteen, niin sisällyksessä ja sanonnassa kuin ulkoasussa. Eri asia on, miten tässä pyrkimyksessä eri tapauksissa onnistutaan.

VIII

Sanomalehtitieteen uutuudesta johtuu, että siitä on vielä aika lailla harhakäsityksiä. Siihen on vaikuttanut sekin, että yleisessä tietoisuudessa on sekä sanomalehdestä että sanomalehtimiehen työstä pinnallinen ja puutteellinen käsitys. Sanomalehtitieteen ensimmäisiä ja tärkeimpiä tehtäviä onkin valitsevien harhakäsitysten torjuminen, itsensä esitteleminen, oman erikoislaatunsa osoittaminen.

Eivät ne asiat, joita sanomalehdet käsittelevät, ole sanomalehtitiedettä. Jos sanomalehti kirjoittaa jostakin joenperkaushankkeesta tai kansaneläkelain uudistamisesta, eivät nämä asiat siitä joudu sanomalehtitieteen piiriin. Ei ole sanomalehtitieteellistä tutkimusta lähteä selvittelemään sanomalehdessä käsiteltyjä asioita, kertomaan, miten joenperkaus toteutui, mitä vaiheita kansaneläkelain uudistus myöhemmin koki jne.

Sanomalehtien sisällön selostukset ovat aineskokoelmia niille tieteenaloille, joihin selostetut asiat kuuluvat, sitä hankalakäyttöisempiä, mitä kirjavampaa sisältö on. Kaikkikin tieteet voivat tarkastella sanoma- ja aikakauslehtiä, ja selvää on, että ne silloin kohdistavat huomionsa oman alansa kysymyksiin. Sellainen universaalinen tiede kuin historia voi tietenkin hyötyä sanomalehdestä koko saran leveydeltä, mutta

käytäntö on kuitenkin yleensä se, että historiantutkimus rajoittaa kulloisenkin tutkimusaiheensa.

Sanomalehtitiede kiinnittää sanomalehtikirjoittelun tutkimuksessa huomionsa varsinaisesti neljään seikkaan: motiiveihin, toteuttamiseen, tulokseen ja vaikutukseen. Jos otamme esimerkiksi edellä mainitun joenperkaushankkeen ja oletamme, että sanomalehti on kirjoittanut siitä johtavan kirjoituksen, sanomalehtitieteellinen tutkimus ensi tehtäväkseen selvittää, mistä johtui tähän aiheeseen puuttuminen. Oliko kysymyksessä toimituksen (yksityisen toimittajan) yleinen valppaus levikkialueen tapahtumia kohtaan, oliko toimittaja kotoisin niiltä seuduista, oliko joku paikkakuntalainen kehoittanut tai pyytänyt kirjoittamaan asiasta, kirjoitettiinkö siitä, kun ei muutakaan sopivaa johtavan aihetta ollut käsillä, vaivasi- vatko tulvat jonkun lehden johtoa lähellä olevan henkilön viljelyksiä? Kysymyksiä voisi lisätä montakin. Toteutus sitten: kuka kirjoitti, hankittiinko yksityiskohtaisia asiatietoja, vedottiinko johonkin ja mihin, tehtiinkö käytännöllisiä ehdotuksia jne. Tämäntapainen selvittely verrattuna tuloksiin ja vaikutuksiin on sanomalehtitiedettä. Useista yksityistapauksista saadaan esiin yhtäläiset piirteet, ja sanomalehtityön laatu kysymyksessä olevan sanomalehden tapauksessa selviää tuntuvasti, toivottavasti kokonaankin.

Sanomalehtitiede ei ole kappale kulttuurihistoriaa, tarkemmin sanoen siltä osaltaan, mikä lehdistöllä on kulttuurihistoriassa. Eräät saksalaiset tutkijat ovat aivan oikein huomauttaneet, että jos sanomalehtitiede olisi vain osa historiaa, osa kulttuurihistoriaa, olisi sekä tieteiden järjestelmän että yleensä järjenkin vastaista perustaa erityinen tiede sitä varten. Kyllä historiantutkimus voi jatkuvasti hoitaa tutkimuskenttäänsä tältäkin osalta.

Eikä sanomalehtitiede ole myöskään aatehistoriaa tai poliittista historiaa siltä osaltaan, kuin sanomalehdistö tai yksityinen sanomalehti on sitä harrastanut. Kyllä se on jatkuvasti historiaa, vaikka se on joutunutkin sanomalehtien palstoille. On muuten luonnotonta ajatellakin jonkin aatekysymyksen tutkimuksen pirstomista eri tieteisiin sen mukaan, missä sitä on käsitelty. Eihän ole ajateltavissa, että esim. C. G. Estlanderin kielipoliittiset kirjoitukset "Nya Pressenissä" ovat sanomalehtitiedettä, mutta että hänen muu kirjoittelunsa samasta aiheesta ja hänen esimerkiksi valtiopäivillä kielikysymyksestä käyttämänsä puheenvuorot kuuluvat toisen tieteen, historian, työkenttään. Vai sanooko joku, että viimeksi mainitutkin tässä tapauksessa kuuluvat sanomalehtitieteeseen?

Edellä mainitusta Dovifatin jaoituksesta jo selvisi, että sanomalehtitieteen piiriinkin luetaan sanomalehdistön historia. Mutta tämä historia on ennen kaikkea journalististen ilmiöiden historiaa. Sanomalehden ja sanomalehtityön olemuksen hyvä tuntemus on sanomalehdistön historian tutkimuksessa

kuitenkin conditio sine qua non. Muuten ollaan aina vaarassa joutua asiantuntemattomuudesta johtuviin virhepäätelmiin ja tehdä jo kysymysten asettelussa erehdyksiä.

Tietysti niin hyvin kulttuuri-ilmiöillä kuin poliittisella tapahtumisella on ja on aina ollut suuri merkitys sanomalehden sisällön koostumiseen. Journalistisessa prosessissa se ilmenee nimenomaan siinä vaiheessa, jonka edellä olen karakterisoinut motiivien vaiheeksi. Mutta ne eivät ole suinkaan ainoat motiivit, ja sitten tulevat toteuttamisvaiheen rajoittavat ja edistävät tekijät.

Sanomalehdistön historian tutkimuksessa on muuten muistettava, että jokainen sanomalehti on rengas yhtenäisessä ketjussa, kude samassa kankaassa. Jokainen sanomalehti liittyy läheisesti edeltäjiinsä, joita se käyttää monin tavoin esikuvikseen. Jokainen sanomalehti saa myös enemmän tai vähemmän vaikutteita aikalaisiltaan, jokainen jättää perintöä seuraajilleen. Siitä seuraa, että sanomalehden kehitysprosessi on yleensä tasaisempaa kuin historian kulku. Ajateltakoon vain esimerkiksi, mitä ratkaisevaa muutosta Suomen itsenäistymisen merkitsi kulttuuri- ja poliittisessa historiassamme ja miten paljon vähemmän sanomalehti muuttui silloin.

Sanomalehdistön historian sanomalehtitieteellisellä tutkimuksella on suuria vaikeuksia, mitä kauemmaksi nykyhetkestä loitotaan. Ei ole muistelmia eikä päiväkirjoja tai muita kirjallisia lähteitä, joissa selvästi sanottaisiin motiivit ja toteuttamismenettelyt. Sen vuoksi joudutaan rakentamaan paljon todennäköisyyspäätelmien varaan. Siksi sanomalehtitiede näyttääkin pääsevän parhaisiin tuloksiin liikkeessään tämän hetken probleemien parissa. Eräät tutkijat, mm. Hans Traub, ovatkin sanoneet sanomalehtitiedettä sen vuoksi nykyhetken tieteeksi.

Sanomalehtitieteellä ja sosiologialla on eräitä vartenotettavia sukulaispiirteitä, ja ne voivat työskennellä ehkä hyvinkin tuloksellisesti rinnan. Toistaiseksi näyttää vain niiden tutkimusaiheiden määrä, joissa sanomalehtitiede voi käyttää sosiologiaa apunaan, suppeahkolta. Sen sijaan sillä tutkimusalueella, jossa sanomalehtitiede turvautuu psykologian, sekä sosiaalipsykologian että yksilöpsykologian, apuun, on aiheita ihan ylenpalttisesti. Tutkimuksen painopiste tulee ilmeisesti suuntautumaan tälle taholle. Yhdysvalloissa on jo käynyt niin. Sanomalehtitieteen nuoruudesta johtuu, että erilaisilla deskriptiivisilläkin tutkimussuorituksilla on nykyisin suuri merkitys.

IX

Kirjoitukseni otsikkona on "sanomalehtitiede valinkauhassa". Nyt lopettaessani voinee todeta, että valinkauhavaihe, jota edellä on eri puolilta luonnehdittu, on jo takana, joskin valos on vielä lämmin. Sanomalehtitiede on hahmoutunut omaksi

tieteeksi, joka etsii asuinsijaa. Ja siihen sillä pitäisi olla oikeus. Sanomalehti on nykyisessä yhteiskunnassa siksi huomattava tekijä, että yhteiskunnan, ei vain sanomalehtimiesten, on tunnettava sen luonne, elintavat ja todellinen vaikutus. Kuvittelujen aika on ohi.

Toukokuussa 1955.

Eino Suovan kirjoitus on julkaistu erillisenä artikkelina Helsingissä 1956 KK:n kirjapainosta.

HALVALLA ALKOSTA!

AlkoholiPOLITIikka

Esimerkkejä vuoden 1982 artikkeleista:

Matti Bergström: Alkoholi ja luovuus
Antti Eskola: Ihmisen tutkiminen kulttuuriolentona
Iikka Halonen: Alkoholisti raitistumishaasteen edessä
Marja Holmila — Heikki Katajisto: Ay-liike etsii keinoja elämäntavan muuttamiseksi
Marja-Liisa Honkasalo: Nainen ja alkoholi — kenen ongelma?
Heikki Luostarinen: Luonnolliset myytit ja keinomyytit. Nyky-yhteiskunnan myyntirakenteesta
Klaus Mäkelä — Juha Partanen: Alkoholipolitiikan tulevaisuudesta

Kuusi numeroa vuodessa, vuosikerran hinta vaivaiset 20 mk.

Kesto- tai vuositilaus kätevimmin suoraan lehden konttorista.
PL 350, 00101 HELSINKI 10
tai puhelin (90) 6091 434.